

Nogle erindringer fra min barndom og ungdom

Af Olaf Nørgaard, Skivevej 9, 7500 Holstebro

Mine forfædre

Min slægt har dybe rødder i Thy. Her er de fleste af mine forfædre født, her har de levet hele deres liv, og her har de fundet deres sidste hvilested.

Min far er født på gården "Grim-Nørgaard" i Gjettrup, hvor hans slægt har boet siden 1606. Min mors fædrene slægt stammer fra Skjoldborg, den mødrene fra Lyngs, Ydby og Helligsø. Medlemmer af den mødrene slægt sad omkring 1650 som fæstebønder på "Gadegaard" og "Helligsøgaard".

Kun få af slægten er født uden for Thy. Af dem bør nævnes min tipoldefar Anders Christensen Kirkegaard, født i Hanning sogn, Ringkøbing amt, og hans hustru Ane Cathrine Wolfram, født i Lemvig.

Anders Kirkegaard var født på landet, men han forlod landbruget i en tidlig alder og endte som herredsfuldmegetig i Vestervig. Hans svigerfar, Jakob Wolfram var nålemager og parykmager i Lemvig. Alle de andre forfædre var landmænd, nogle af min mors slægt tillige håndværkere. De har alle siddet på mindre gårde, nogle få på husmandssteder, men ingen af dem har haft så meget hartkorn, at de har været berettiget til at blive kaldt proprietærer.

Barndomshjemmet

"Øster Helligsøgaard", Skærdalvej 6, Helligsø er en udflyttergård, bygget på parceller, som var købt og samlet af min oldefar, Christen Jensen Ettrup. De første bygninger blev rejst i 1856, men byggeriet blev først helt afsluttet i 1881. Da blev den første lade revet ned og erstattet af en større og mere moderne med kørelo i sydsiden.

Både Christen Ettrup og hans søn Jens Etrup var tømrere, Jens Ettrup tillige smed. De kunne altså selv lave en stor del af arbejdet på den nye gård. Jens Ettrup blev gift 11. november 1856, og de nygifte flyttede straks ind på "Øster Helligsøgaard", hvor de to generationer boede sammen indtil 1873. Dette år fik Jens Ettrup skøde på gården, og hans forældre flyttede ind i et lille hus, der var rejst på den vestlige del af marken. Denne parcel blev senere skilt fra, og gården havde dermed fået den størrelse, som den har haft siden: 18 hektar og 3½ tønne hartkorn.

Mine forældre, Peder Pedersen (Nørgaard) og Ane Jensen (Ettrup) blev gift 29. april 1900. De boede først nogle år i "Lille Troelsgaard", Flarup, Ydby sogn; 15. april 1904 flyttede de ind på "Øster Helligsøgaard".

De havde da 3 børn og søskendeflokken voksede efterhånden til 8, den ældste født 1901, den yngste 1915.

Helligsø sogn

I tyverne bestod dette sogn af omkring 20 gårde, 30 husmandssteder og 10 jordløse huse. De fleste af gårdene var på størrelse med "Øster Helligsøgaard" og kun 3 var så store, at de kunne kaldes proprietærgårde. Det var Gadegaard, Helligsøgaard og Nørgaard.

Skolen og præstegården lå tæt ved kirken; her boede degnen og præsten. Nede ved fjorden boede 3 fiskerfamilier, desuden var der i sognet en tømrer, en grovsmed og 2 murere. I de jordløse huse boede der arbejdsmænd, i et par af husene syersker.

Den eneste industri, der fandtes, var et noget gammeldags teglværk. Det var ved at blive moderniseret.

Helligsø sogn var altså på denne tid et rent bondesamfund. Lefefoden var lav, og det kan bedst illustreres med nogle eksempler.

I løbet af tyverne var der kun 8, der fik bil, nemlig præsten, degnen, de 3 ovennævnte proprietærer og 3 andre gårdmænd.

Elektricitet til kraft og belysning blev installeret 1914, men kun hos gårdmændene og enkelte husmænd. De fleste af husmændene og beboerne i de jordløse huse sad ved petroleumslampen langt ind i trediverne og fyrrerne.

De første radiomodtagere kom i 1925 eller 1926, men selv denne billige luksus trængte meget langsomt igennem.

Men selv om lefefoden var lav og indtægterne mange steder kun rakte til føden og den mest nødvendige beklædning, havde man ikke indtryk af virkelig fattigdom noget sted. I hjemmene var der rent og pænt, arbejdstøjet var lappet og bødet, men alle havde et pænt sæt tøj til brug på søn- og helligdage.

Familien Nørgaard, fotograféret 1918. Børnene i bageste række, fra venstre: Karen, Kirstine, Jens og Poul. Børnene i forreste række fra venstre: Marie, Olaf, Emanuel og Ejnar.

Badeværelse fandtes selvfølgelig ikke noget sted, men den almindelige hygiejne må alligevel have været høj; jeg erindrer i hvert fald ikke fra min skoletid, at nogle af kammeraterne havde lus eller fnat.

At der her i landet findes et virkeligt proletariat, som bor i elendige boliger, får en dårlig kost, går i snavset, laset tøj og er plaget af smudssygdomme, er en opdagelse, som jeg har gjort under min senere virksomhed i de store byers fattigkvarterer.

”Indre Mission” var bragt til sognet 1880-1890 af den daværende præst, J. Th. Løgstrup, og den havde grebet befolkningen stærkt. Der var en del af beboerne, der ikke sluttede sig til denne retning, men dem hørte man meget lidt til. Det var ”Indre Missions” tilhængere, der var de ledende, og de udfoldede en stor aktivitet med møder i hjemmene og i missionshuset, med søndagsskole i kirken, med juletræ for børn og voksne i missionshuset og med udflugter for børn og voksne om sommeren. ”Indre Mission” var også stærkt virksom i afholdssagen, og på grund af denne aktivitet var Thy næsten fuldstændig tørlagt. Ved gilder i hjemmene blev der kun drukket sodavand og afholdsøl.

Af andre kulturelle aktiviteter var der næsten intet. I Gjettrup skole var der et lille bibliotek med vistnok et par hundrede bind. Skolegangen

var den på landet almindelige med deling af eleverne i to klasser, ældste og yngste klasse. De fleste børn gik i skole 7 år, enkelte 7½.

Også skolebørnene havde deres årlige udflugter, transportmidlet var gårdmændenes arbejdsvogne, der blev forsynet med brædder lagt på tværs som sæde. Udflugtsmålet var i nærmeste omegn, Ashøje eller Vesterhavet. Fra og med 1922 foregik skolebørnenes udflugt med jernbane, og udflugtsmålene var lidt fjernere: Skive, Viborg, Esbjerg og Aarhus.

Livet på ”Øster Helligsøgaard”

De bygninger, som mine forældre flyttede ind i, var rejst i tiden 1856-1881. I 1912 blev der bygget nyt stuehus og en ny østlænge med bageovn, karlekammer, hestestald og kostald. Laden og vestlængen blev stående, men den sidste blev forlænget mod nord og indrettet til svinesti, vognskur og tømrerværksted. I 1914 blev der indlagt elektricitet til kraft og lys, og der blev anskaffet tærskemaskine, kværn, hakkelsemaskine og roeskærer.

I tyverne havde vi 3 heste, 8 køer, 12-14 ungkreaturer, 1 eller 2 grisesøer, skiftende antal fedesvin, et par får, 20-30 høns og sommetider gæs og ænder. Gårdens drift var som på de andre gårde i sognet, dog med mindre mekanisering, f. eks. blev vandet pumpet op med håndkraft, og vi

fik først selv binder i 1930.

Indtil 1915 var der både karl og pige på gården, men fra og med dette år blev alt arbejdet klaret af familien. Efterhånden som børnene blev ældre, kunne de ikke alle beskæftiges i hjemmet og de ældste tog da plads på andre gårde.

Pligterne gik derefter på omgang, således, at der altid var en af pigerne og 2 af drengene hjemme.

Deltagelse i det daglige arbejde begyndte i 10-årsalderen. Arbejdsbyrden var ofte stor, og det kunne sommetider knibe med at udføre det arbejde, som var pålagt os.

At børnene deltog i det daglige arbejde var almindeligt på alle de mindre gårde, og den arbejdsbyrde, der hvilede på os, var ikke større end den, der hvilede på vore skolekammerater.

Nutidens mennesker ville sikkert karakterisere det daglige arbejde som ensformigt og sløvende, der kunne jo ofte gå flere dage, hvor de voksne ikke kom uden for gårdens grund.

Af faste daglige gæster var der kun mælkekusken og postbudet; de havde i reglen noget at fortælle, og det samme gjaldt de skolesøgende børn.

Alle disse nyheder var fra sognet og den allernærmeste omegn. Hvad der skete i den store verden fik vi først at vide med ”Thisted Amts Tidende”, og det var oftest med 1 eller 2 dages forsinkelse.

Far var venstremand, og både han og mine ældre brødre fulgte ivrigt med i, hvad der skete på Christiansborg. Betydningsfulde politiske begivenheder blev flittigt drøftet og kommenteret, men det skete altid i stor fredsommelighed. Der blev ofte drøftet politik med vores nabo mod syd, statshusmand Anders Larsen, der var konservativ, men også disse diskussioner skete i en venskabelig og fredelig atmosfære.

Far fulgte interesseret med i, hvad der skete i Sønderjylland, og jeg erindrer tydeligt de mange samtaler og diskussioner omkring afstemningen og genforeningen i 1920.

Vore forældre var som næsten hele sognet stærkt grebet af ”Indre Mission”. Der blev som i alle andre hjem læst bordbøn, og ved et af måltiderne, i reglen morgenmåltidet blev der læst et stykke i en husandagtsbog. At vi børn gik i søndagsskole blev anset for en selvfølge, men der var aldrig tale om nogen tvang, hverken, da vi var børn eller senere.

Vi var i en tidlig alder blevet vænnet til arbejde i landbruget, og dette arbejde og skolearbejdet tog en stor del af vores tid. Men på en gård, hvor der er samlet så stor en flok børn og unge, vil der ikke blot blive arbejdet, der vil også blive leget. Og vi havde mange herlige legepladser. Først og fremmest bedstefars store, gamle lade, hvor vi foretog mange, ofte livsfarlige klatreture i bjælkerne. En anden legeplads var beplantningen omkring lergraven på østmarken. Her klatrede vi i træerne og svang os fra stamme til stamme på de stejle skrænter.

I frostvintre var lergraven en herlig skøjtebane og skrænterne omkring den var forvandlet til kælkebakker. På disse bakker kørte vi ikke blot på slæde, men også i den store kane. Den kunne rumme det meste af flokken, og hvis føret var godt, kunne farten blive ganske stor. At slæbe kanen op igen var ikke nær så morsomt, men med fælles hjælp lykkedes det altid.

Allerbedst gik legen, når vi børn var alene, hvad der skete af og til, når vore forældre besøgte mors brødre i Sundby og Nykøbing. Så snart vore forældre var ude af syne, var legen i gang, ofte temmelig vildt og ofte til fortvivelse for de to ældste, der jo havde ansvaret for, at arbejdet blev gjort, og at der ikke skete alt for mange ulykker.

Til børnenes fornøjelse hørte også fiskeri i den å, der dannede skel mod Ydby sogn. Ofte vandrede vi med fiskestang og stangjern den lange vej ud til søen og fjorden. Glæden ved dette fiskeri var stor, men det var ikke på grund af udbyttet. En gang imellem kunne vi stange en ål, men på fiskekrogen fik vi aldrig bid.

En fornøjelse, som ikke må glemmes, var arbejdet i gårdens tømmerværksted. Redskaberne var sparsomme, en høvlebænk, sav, hammer, knibtang og bor. Altsammen arvet efter bedstefar, og derfor meget gammeldags og primitivt. Dette var nærmest en fordel, for disse gamle redskaber var vanskelige at ødelægge, og adgangen til at bruge dem derfor ubegrænset. I den gamle tømmerstue, som vi kaldte den, har vi tilbragt mange glade timer. Vi havde meget lidt legetøj, og vi måtte derfor prøve på at lave noget selv.

Af underholdning for børn havde vi meget lidt. Vi holdt gennem mange år ”Børnevennen”, ”For mine små Venner” og ”Familie-Journalen”. I skolen kom der af og til omrejsende, der for en ringe betaling fremviste film for børnene.

»Øster Helligsøgaard« 1916. Set fra vest.

Indholdet af disse film må have været lidt interessant, og det kan ikke have gjort noget dybere indtryk. Selv om fremvisningen blev anset for en stor begivenhed, der blev drøftet i flere dage, kan jeg ikke huske den mindste smule af indholdet. Men der er andre begivenheder og anden underholdning, som jeg husker bedre.

I de lange vinteraftener, når far var færdig med avisen og havde sat sig hen i den store lænestol ved kakkelovnen, skete det ofte, at min yngre broder og jeg kravlede op på hans knæ og bad ham: "Fortæl en historie". Det var en opfordring, der ikke behøvede at gentages.

Far elskede at fortælle, og han havde den for en fortæller værdifulde egenskab, at han levede med i det, han fortalte. For os var det, som om vi så begivenhederne ske lige for vore øjne.

Og hans repertoire var stort og broget. Her var historien om Sampo Lappelil og hans lille ren, om Kristoforus, der kun ville tjene den stærkeste, om Sankt Laurentius og hans kirkebyggeri. Her var almanakhistorier, fortællinger fra danmarkshistorien, fortællinger fra soldatertiden og om livet i "Grim-Nørgaard" i gamle dage. Hvis noget af en historie var glemt, kunne der nemt digtes noget til, og det tildigtede var ofte bedre end det, der var glemt.

Efterhånden som børnene blev ældre, kunne de ikke alle beskæftiges i hjemmet, og de ældste tog da plads hos naboerne. De 3 ældste var på Børkop højskole i 1920, 1923 og 1924, og de tog derefter plads på fjernere egne, i Aarhus, på Børkopengen og Aabenraaengen. De ældstes besøg i ferier og på fridage var en kærkommen afveksling i de hjemmegåendes lidt ensformige tilværelse. De små lyttede med undren til de stores beretninger om alt det, der skete i den

store verden, og de store vandrede rundt på marken og i bygningerne, hvor de opfriskede minderne fra barndommen.

Flytning til Gjettrup

Fra omkring 1920, d.v.s. al den tid jeg kan huske, havde der været vanskelighed med at få det hele til at løbe rundt. Udgifterne var altid lidt større end indtægterne, og det betød, at gælden voksede fra år til år. I 1930-1932 kom der et stærkt fald i prisen på landbrugsprodukter, og indtægterne blev derved så små, at gården ikke længere kunne forrentes. Under denne uheldige udvikling blev far i maj-juni 1931 meget syg, og sygdommens følger var så alvorlige, at han fik tilkendt invaliderente.

I oktober 1932 måtte familien forlade gården, og vi flyttede ind i et lille lejet hus i Gjettrup, Ydbyvej 114.

Hvad det betød for os at miste "Øster Helligsøgaard" skal ikke beskrives her. Det kan kun forstås af den, der selv har set sin fødegård blive overtaget af fremmede. Flytningen medførte en stor ændring i familielivet, idet der jo ikke længere var brug for børnene derhjemme. Far og mor var nu alene for første gang i deres ægteskab.

Det lille hus på Ydbyvej blev nu vort mål i ferier og på fridage, og vi vænnede os lidt efter lidt til de totalt forandrede omgivelser. I marts 1936 købte den ældste, Poul, et husmandssted lidt nord for Gjettrup kirke, far og mor flyttede med derom, og her boede de 3 sammen indtil 1955.

Fortsættes.

Kilde: Sydthy Årbog 1987, side 15-19.